

ÚVOD

SYMPOSION „MODÁLNÍ VÝSTAVBA VÝPOVĚDI V SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH“

Brno 27.—30. září 1971

V tomto sborníku otiskujeme referáty a diskusní příspěvky přednesené na třetím mezinárodním syntaktickém sympoziu v Brně. Tematika symposia nebyla vybrána náhodně. Vyplývala ze symposií předcházejících a z aktuálních badatelských potřeb v oblasti slovanské syntaxe.

První brněnské mezinárodní syntaktické symposion (1961) bylo věnováno obecným teoretickým, programovým a metodologickým otázkám výzkumu skladby slovanských jazyků z hlediska historické, historickosrovnávací a typologickokonfrontační problematiky. Jeho výsledky byly publikovány ve sborníku *Otázky slovanské syntaxe*, Praha 1962. Druhé symposion se konalo v r. 1966. Jeho předmětem byly otázky strukturních typů slovanské věty a jejich vývoje. Omezení tematiky na problematiku konkrétnější, ale přitom z hlediska komparatistického dostatečně širokou a hlavně závažnou jednání tohoto symposia velmi prospělo. V souvislosti s konfrontací nebo historickým výkladem o původu a vývoji mnoha slovanských větných typů došlo k prohloubení otázek teoretických (pojetí věty, větného typu, větného vzorce, promluvové modifikace větného typu aj.) i ke konfrontaci různých metodologických postupů, kterých lze při zkoumání této oblasti využít. Také referáty a diskusní příspěvky tohoto symposia byly publikovány ve zvláštním sborníku *Otázky slovanské syntaxe II*, Brno 1968.

Výsledky obou předcházejících symposií byly badateli v slovanské syntaxi přijaty pozitivně a s uznáním. V Brně pak pomohla obě symposia stmelit pod vedením prof. J. Bauera poměrně výraznou a početnou skupinu syntakticky orientovaných pracovníků a vytvořit příznivé podmínky a předpoklady k tomu, aby zde bylo možno realizovat další podobná mezinárodní setkání syntaktiků i v budoucnosti. Slavistům není neznámo, že právě prof. J. Bauer byl hlavním inspirátorem a organizátorem obou zmíněných symposií. Jen vážná choroba a předčasný odchod mu zabránily v tom, aby mohl řídit přípravu symposia třetího. Avšak až do své smrti (4. ledna 1969) nabádal své spolupracovníky, aby mezinárodní symposion v r. 1971 určitě uskutečnili, a promýšlel s nimi jeho tematiku i organizaci.

Téma „Modální výstavba výpovědi v slovanských jazycích“ bylo vybráno proto, že v poslední době dochází v lingvistice opět k oživení zájmu o tuto problematiku. Jednak je to dáno tím, že přibývá dílčích konkrétních prací z jednotlivých oblastí modální výstavby výpovědi (věnuje se např. velká pozornost rozboru jednotlivých prostředků nebo jednotlivých skupin prostředků vyjadřování modality nebo studiu dílčích aspektů této problematiky, avšak stále chybí základní jednotící teoretické pojetí a vymezení pojmu „modalita výpovědi“), jednak vyplývá zájem o teoretické řešení otázky modalit z faktu, že v souvislosti s novými metodami popisu syntaktické stavby

jazyka (zejména v souvislosti s metodami generativně transformačními) se jako stále naléhavější ukazuje problém, jak do nich včlenit i oblast modální výstavby věty. Dosavadní teoretická nejasnost v této oblasti je, jak se zdá, hlavní překážkou toho, že se to dosud plně nepodařilo.

O volbě tématu symposia však nerozhodly jen uvedené důvody, ale i jistá programová koncepce brněnských symposií samých. Tematika druhého symposia o strukturních typech slovanské věty ústrojně vyplynula jako nejdůležitější postulát z jednání symposia prvního, které se zabývalo obecnými teoretickými a metodologickými otázkami studia slovanské syntaxe a stanovilo jejich nejnaléhavější úkoly. Avšak samo řešení problematiky větných typů vedlo v mnoha referátech i diskusních příspěvcích k úvahám, v jakém poměru jsou větné typy (syntagmatickopredikační struktury, větné vzorce) k jejich modálním obměnám: jde o větné typy jiného druhu, jsou to transformace nějakého typu základního či členy syntaktického paradigmatu (paradigmatu věty)? Proto bylo vcelku logickým důsledkem jednání druhého brněnského symposia to, že se třetí symposion bude věnovat otázkám modalita výpovědi a prostředkům její výstavby.

Ukázalo se, že volba tohoto tématu byla šťastná. Svědčí o tom velký počet účastníků symposia. Do Brna přijelo přes 130 syntaktiků domácích i zahraničních. Reprezentativní byla především účast badatelů ze socialistických zemí: SSSR, Polska, Bulharska, NDR, Maďarska a Jugoslávie. Přijeli však i slavisté z jiných zemí: Norska, Švédska, Finska, Rakouska a NSR. Bylo předneseno přes 30 referátů a na 60 diskusních příspěvků.

První den jednání symposia (27. IX.) byl věnován teoretickým otázkám větné modalita, vymezení pojmu modalita věty a jeho rozsahu a metodologickým přístupům jejího zkoumání. Diskuse k tomuto tématu probíhala druhého dne dopoledne. Odpoledne téhož dne (28. IX.) byly na programu referáty s problematikou komparatistickou a typologickokonfrontační. K této problematice se diskutovalo dopoledne 29. IX. Téhož dne odpoledne vyslechli účastníci symposia referáty z oblasti historické a dialektologické. Dopoledním závěrečným zasedáním (30. IX.) symposion o „Modální výstavbě věty v slovanských jazycích“ skončilo.

Pořadatelem symposia byly katedry českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy a ruského jazyka na filosofické fakultě University J. Ev. Purkyně v Brně. Symposiu se dostalo podpory od Mezinárodní komise pro studium gramatické stavby slovanských jazyků při MKS. Všichni její členové, kteří měli před brněnským symposiem zasedání na Slovensku ve Smolenicích, se symposia v Brně zúčastnili. Dobrý průběh symposia by nebyl možný bez podpory a porozumění, které jeho organizátorům poskytlo vedení školy, rektorát university i děkanství filosofické fakulty, ministerstvo školství ČR a orgány KSČ.

*

Sborník *Modální výstavba výpovědi v slovanských jazycích* je uspořádán zhruba podle principů, jimiž se řídily redakce při přípravě *Otázek slovanské syntaxe* I a II. Tentokrát však nebyla do sborníku pojata ona část diskuse, pro kterou nedošly redakci písemné podklady od účastníků symposia. Redakce totiž vycházela z názoru, že diskusní příspěvky mívají při konferenčním

jednání často nehotovou podobu a že se při písemném převodu magnetofonových zápisů tato nehotovost příspěvků ještě více zvyrazňuje. Následkem toho pak kontrastuje ta část sborníku, která zachycuje diskusi podle zápisů, co do přesnosti a úplnosti s ostatním textem dodaným písemně. Bylo by bývalo sice možné zaslat přeepsané magnetofonové zápisy účastníkům diskuse k písemné úpravě, ale to by při značném počtu účastníků symposia zdrželo tisk sborníku o několik měsíců. Protože redakce byla vedena snahou připravit sborník k VII. mezinárodnímu sjezdu slavistů, který se bude konat ve Varšavě v r. 1973, nemohla na takový poměrně zdlouhavý způsob zpracování diskuse přistoupit. Je sice pravda, že tímto postupem je v jisté míře poškozen autentický záznam průběhu symposia, ale na druhé straně zásada, že ve sborníku jsou publikovány jen texty dodané písemně, zvyšuje odbornou úroveň uveřejňovaných materiálů. Redakce lituje, že ve stanovené lhůtě nebylo dodáno i několik textů referátů a že následkem toho nebylo možné je zařadit do sborníku, i když byly na sympoziu předneseny.

Jestliže na jedné straně je sborník poněkud ochuzen nepublikováním části diskuse a několika referátů, pak na druhé straně přináší proti skutečnému jednání symposia značné obohacení v tom, že autoři publikují své referáty in extenso, i když tím přesahují stanovený rozsahový limit. Navíc bylo do sborníku pojato i pět referátů, které sice byly původně pro symposium ohlášeny, ale pak nebyly z různých důvodů (mimo jiné i pro časovou tíseň, do které se symposium dostalo) předneseny. Jde veskrze o příspěvky, které obsahují buď cenné teoretické výklady, nebo podávají zajímavou interpretaci modálních prostředků v jednotlivých slovanských jazycích, a proto si zasluhují, aby byly publikovány.

Referáty a diskusní příspěvky jsou rozvrženy do tří okruhů podle své základní tematiky. První okruh je věnován obecným otázkám modality (její definici, jejímu vymezení z hlediska sémantického, logického, čistě lingvistického aj., klasifikaci modálních prostředků, vztahu modality k jiným syntaktickosémantickým a lexikálně sémantickým jevům apod.), v druhém okruhu jsou shrnuty příspěvky o výpovědní modalitě v slovanských jazycích nebo v jejich skupinách a konečně třetí okruh obsahuje příspěvky historické, historikosrovnávací, dialektologické a stylistické. Redakce se snažila dodržet sled referátů ze symposia, ale v některých případech přece jen považovala za prospěšné provést menší přesuny, aby i uvnitř okruhů vynikly zřetelnější tematické celky. Přitom dbala na to, aby nebyla přerušena souvislost mezi referátem a diskusí na něj navazující.

Jak se čtenář snadno přesvědčí studiem referátů, netvoří uvedené tři tematické okruhy uzavřené celky, které by byly navzájem ostře ohraničeny. Většina příspěvků z prvního okruhu obsahuje vedle teoretických úvah i analýzu konkrétních modálních prostředků toho nebo onoho slovanského jazyka nebo dokonce konfrontuje prostředky jednoho jazyka s prostředky jazyka jiného, popř. několika jazyků. Naopak příspěvky z druhého a třetího okruhu řeší i řadu otázek teoretické povahy. Dostí plynulé jsou pak hranice mezi příspěvky konfrontačními z druhého okruhu a historikosrovnávacími z třetího okruhu a také stylistické příspěvky, zařazené do třetího okruhu, přesahují svou tematikou do okruhu prvního i druhého. O zařazení referátu nebo diskusního příspěvku do jednoho ze tří okruhů rozhodlo základní zaměření textu, které je obvykle přímo formulováno autorem. Sborník tedy tvoří tematický

celek, jehož členění na okruhy má čtenářům usnadnit orientaci v publikovaných textech.

O výsledcích jednání informují dvě stati uveřejněné v závěrečné části sborníku: akad. I. Lekov podává stručné zhodnocení průběhu symposia a prof. R. Mrázek vypočítává témata, k jejichž řešení symposium v té nebo oné míře přispělo a která doporučuje k dalšímu zkoumání jak v jednotlivých slovanských jazycích, tak i v oblasti mezoslovanské.

Redakce sborníku považuje za velký klad symposia, že se v referátech i diskusních příspěvcích dostalo pozornosti modálním prostředkům téměř ve všech slovanských jazycích. Je ovšem pochopitelné, že za daného složení účastníků symposia a za daného zaměření jejich slavistické práce převládá zájem o otázky modality v jazycích západoslovanských a v ruštině. Blízká příbuznost slovanských jazyků však umožňuje rozšířit platnost mnoha závěrů, k nimž se na symposiu dospělo, na jiné slovanské jazyky a tím v nich výzkum modality urychlit. Vyvolá-li sborník zvýšenou vědeckou aktivitu v oblastech, kde symposium zůstalo při řešení otázek modality leccos dlužné, pak to může být považováno za další klad symposia.

Protože sborník je určen především specialistům ve slavistice, redakce připustila podle zvyklostí předcházejících dvou sborníků *Otázek slovanské syntaxe* a také podle praxe jiných slavistických konferencí texty ve všech slovanských jazycích a ovšem také texty ve světových jazycích neslovanských. Je sice pravda, že takováto pluralita jazyků ztěžuje vnímání textů, ale pro slavistu při poměrně blízké příbuznosti slovanských jazyků to není velká překážka. Odborníci neslavisté, kteří budou hledat ve sborníku informace o různých obecných i konkrétních otázkách modality, mohou se opřít o texty publikované ve světových jazycích, které — počítáme-li i texty uveřejněné v ruštině — tvoří větší polovinu sborníku. Ostatně u některých statí jsou připojena cizojazyčná resumé, která usnadňují orientaci ve sborníku. Bohužel pro časovou tíseň, v níž byla redakce, nepodařilo se opatřit resumé pro všechny texty publikované ve slovanských jazycích.

Redakce